

כמה מסופרי מחזו גידולנו, וראש להם שמעון ברנפלד בדור קודם ור' בנימין בדור זה. לשונים, כשישבונו בשכונת התימנים, היא שכונת שוערים שבעיבורה של רחובות — היינו חבורה עליזה, ש' ישיבה בכפיפה אחת, מלבד שנינו היו בוריה פרל-מוטר ועליו השלום, זיוה וראיזה שכטמן, יונה קוסוי (עתה: כסה), יצחק קאסה, נחמן כהן (עתה: תרדיון) — ואני מלאכת התרגום של "פדורוסים" לנוהדאו לפני וכולי אכזב, סבור הייתי מלאכה היא, שעשייתה מביה — וביה, שהרי כבר קדמני ראובן בריינין בתרגומו ואין לפני אלא לטייבו לצד דקדוק שימושה המצוי של הלשון ושינוייה. ולא היא; ואותו מתרגם עשה בספר כחודך שלו, ברצותו מקצר וברצותו מקצץ, פוסח על פיסקאות קשות — הבנה, וביחוד קשות תרגום, מזלזל בקטנות שהן גדולות, כגון דקדוק מונחים, ונמצאת ההס' תייעות בו מכשילה, עד שסילוקו כמצווה ראשונה. אבל סילוקו מחוג הראייה קל, אולם הסתתו מתחום הזכרון קשה, שהוא כמזכיר וחוזר ומזכיר עצמו: אם הוא, הסופר קל-העט ונעים-הסבר לא עלתה בידו, קל וחומר אתה, זעירא-דמן-חבריא. אותה שעה עמדת לי באותו חיבוס ויצאתי בשלום מ' תוכו. איך נמצא לך המפתח ואיך סייעתני עד גמריה מלאכה, הוא סיפור בתוך סיפור, והצטרתי על שיעור הסידורה, פ. לחובר, לא נענה לבקשתי לצרף בשער הספר שמך לשמי, וכבר נודמנה לי שעת-כיושר להעמיד את החבר על אמתו.

ואף שפטר — וזרכך בכתיבה ובעריכה היה מתוך זיווג של קלות ומהירות, וסגנון כביכול גולד מהול, הרי גילויך בסופר לא היה לא נמהר ולא בהול, ולא נמצאו בו עקבי Sturm und Drang על דרך התענייה במבוכם של בני הדור ועמנומי ביטויים וביטוייהם, וגם בהיותך קרוב אצלם, נש' מרה לך מידת בהירות ושקיפות, העומדת לך עד עתה, כן תעמוד לך לאורך ימים. וזעני רחאות ושמוחת.

אכן, נערים היינו וגם זקנו, ולימי פרישה הגע' נו, אך לא נעזבונו מרחם של ימי שוערינו וחיותה מחלחלת בנו גם עתה בימי זקנתנו, ורח' זו על חיותה אין פרישה הימנה, ועודה עתידה להזכיר ולחזור ולהזכיר עצמה בשולי הפים, ואולי אפילו בשולי מעשים.

כה לחי.

נלהבת וביקשת להלהיבנו לו. ואיני זוכר, איך התגלגלו אלינו כל אותם ספרים וכתב-ידים, אבל לפי שהייתי רושם בנעורי את הקטורה, ונמצאה לי רשימתה, תמהתי ובראותי, כי כמעט שלא היה חיבור של ממש, שיצא אז לאור, ואנו לא קראי' נהנו. מה שאני זוכר, איך התגלגלו אלינו ועתוני ארץ - ישראל, שאין בכוחי לתאר דיבוקנו בהם — "הפועל הצעיר" ו"קונטרס". ועניים היינו ולא יכולנו לקנות אלא מספר מסויים, כדי לשלחו לסניפינו, אבל עמדה לנו התחרות שבין שתי המפלגות — מפלגת "הפועל הצעיר" מעמדה ועו היה בגולת גליציה, ואילו מפלגת "אחדות העבודה", שלא היה לה כל מעמד של ממש בה, חשבה, כי בכוח קנ' טרסיה תקנה לה מעמדה, הילכך שלחה אותם בלא מחיר; דרשנו איפוא מ"הפועל הצעיר" בחי' נת מה יריבכם בחינם, אף ואתם בחינם. דומה, מ' כוחה של קריאה שקודה ומתמדת זו היינו בארץ-ישראל, וספק אם היינו בקיאים במה שנעשה בי גליציה, כשם שהינו בקיאים, במה שנעשה בי ארצנו. וחובה היא שלא ואעלים, כי מבחינה זו כוח עדיף היה — ואני, שדרכי הדרך נפתולים, חולשות היו בי, והן לא הרפוני ועודעתה, ואילו אתה דרכך דרך מישור, ואודה, כי בכמה נקודות הגעתי בדיעבד למה שאתה הגעת לכתיבתי, וגם עתה ההבדל בעינו ועומד. ואף בענין הכתיבה דרכינו שונות היו — כשנפגשנו ראשונה, כבר נתקיים בי טענין אין דברי שירה מתקיימים אלא במי שנכשל בהם, שכבר הוצאתי קונטרס שירים, "צלילים" שמו, וגגותיו בסמוך לדפיסתו, ואף פירסמתי תיר' גומים ושירים, ואתה, הצעיר ממני בשלוש שנים, נראית כלח החלק ולא ידעתי אם ואתה חולם חלום סופר כאשר חלמתי. אבל דומה, כי כבר חלמת חלום ועורך: מעשה במורה ועברי, פליט מעבר לגבול, איש דרוזין, יאנובסקי שמו (והוא אביו של אמן השחמט הנודע) שחיבר שני חיבורים — מחזה "כרם ביבנה" שמו וזכרונות מימי הפרעות "מן ההפיכה" שמו, ושמוע כי אני מבטלי לשון קדוש, ביקש ממני שאערוך חיבוריו אלה, נטלי' תים והפכתים לכאן ולסאן, והייתי כאותו שר'ב, שנודמן לו פר לשחיטה והוא מתקשה להטילו לפניו, ואילו ואתה נטלתם ותרבתם יפה-יפה על דרך התיקון שהעמיד את הלשון כשל דרך הטבע, סדרך סגנוןך שכובד-הירשה ואינו מורגש מח' מת קלות משאה, הלא היא הירשה של כמה ר'

שנפטרנו בה מאפיטרופוסקנו, אלה העסקנים הור' תיקים, שהורגלו, שכל כסא הם מושבים ועצמם עליו, ונעשינו, כת של נערים צעירים, ואדונים קעצמנו, הרגשנו, ואמנם, כי אבן כסדה נגולה מעל לב התנועה, אך ידענו, כי אבן כסדה כמותה, ר' אולי אף כסדה ממנה, עלתה על לבנו; אבל, למזלנו, נתקיימה בנו בחינת טובים שניים מן האחד, ושנינו ואמנם יכולנו למשימה שנטלנו עלינו, והרי כבר נתחננו בכך: מפלש גדול היה בלבנו, והוא קניינו של צעיר צירי הקונגרס הציוני הראשון ב' באזל, ד"ר אלכסנדר הויזמאן, והוא גביר-בתים גדול ושתי נקודות-משיכה בו — נקודה אחת, חנותו של נפתלי זיגל, שחלחלה-רחוקה שלו היו בחינת תחנה סייסמוגרפית של ספרותנו החיה: כל ספר חדש, כל קונטרס חדש, כל כתב-יד חדש שיצא בלשוננו, מיד הוא ניצג שם, ואנו, אותה ספרותנו ושיכוריה, בהחלים עליו; נקודה אחרת, אגודת "צעירי יהודה", אולמות באים תחזרים טר' בים, ושם הרצאות, ספריה, שיעורים וסדומה, ר' אנו, חברי סניף "החלוץ", חברים בה, ואפילו רוב מכריע, ונראה לנו, כי כל שאותה אגודה עושה הוא נאה ויאה, אלא שהכל בחינת אות אלקי', היראה מפני עקיבותה שלה עצמה, שאילו לא כן, הוצרכה להוליד לאות בי' ולאות גימ'ל ולה' גיע לאות תי'ו, והרי האלקי' והתי'ו היתה לנו הציונות הנדרשת הלכה למעשה, כשאין מעשה אלא הכשרה לעליה, ובעיקר העליה גופה, אכן, סודת ברברים הינו באותו מוצאי-שבת, שעות ה' ועידה הכללית של האגודה, כשהכרענו בקולותינו, על שינוי של התקנון מיסודה, וביחוד כשסידרנו למחרת, בקומה העליונה יומם ובקומה התחתונה לילה כמין בית "החלוץ", לרבות ספריה ומטבח — ושנינו כמנצחיה ועל ההפיכה. נאה וסוערת היתה הישיבה שם — הלינה על השולחן הגדול שב' אולם, עד שנמצא לנו מלון טוב הימנו, הוא ה"בנין", כלומר, השלד של בית הספר למלאכה, ועל שם אברהם קורקיס, ברחוב שפטיצקי — ואיירה בוסר' אקית, אבל חלוצית ועברית. ואמת, הנוער בגולת גליציה מצודה עברית היתה, אבל אינו דומה אופיה בימים, שחבריה יוצאי המחרש, כאופיה בימים, ש' חבריה יוצאי גימנסיה, שבין אלה לאלה שרשיה הקלישו והלכו, אולם התנערות שחלה בימנו, היה בה משום תגבורת כוח, משום חידוש יניקתה משייתה. והרי דוגמה מועטה: כשוראשוני "השומר הצעיר" החליטו, בשלהי מלחמת העולם הראשונה, לצרף תוספת ועברית לכתב-העת הפולני Moriah ונבהלו עצמם מדלילות לשונם, הוצרכו לבקש איש "פועלי ציון", הוא דנקאל לייבל, שיהיה להם ב' מעשה-עריכתו לא בלבד לעינים, אלא אף לפה, מה שאין כן לימים, שנחתסנה ידיעת הלשון, ר' קונטרסי "עתוננו" אף הם כעדות לכך. והרי לא היו לנו מופתים מקרוב, כשנתנו את עינינו על כל סביבותינו, כל פולין הקטנה כולה, לא מצאנו ספרות ועברית חיה יוצרת. ידענו, כמובן, את עגנון וברש, אבל הראשון יושב בהומבורג-לגביה"א וה' אחרון יושב בתל-אביב, היה ואמנם, א. צ. גרינברג, אך עיקרו משורר יידיש, ואך מקץ שנה, ועם עליתו לארצנו, באו שירותיו הגדולות. היו ואיזה שבילים בחדרות, כמו בריסטיגר ופאהן, אבל הם נחשבו לנו כלפני ביאליק, ונמצאו ניסויי כתיבתנו בלא כל דמות סופר חי וקיים לעינינו ולפנינו. אחרי שנה בא גברא'ל טלפיר, שהיה מזכיר מרכז "ה' חלוץ" והוא כבר היה קודם בזמושץ ובוילנה וראה סופרים ועברים חיים, אבל הוא נטה למחזרנימוס, ואנו מה שנקרא הקלאסיקה שלנו קסמים לנו, ויינה הטוב משכרנו. והינו שיכורים גדולים, ממש מיני לוט של ספרותנו, בכמה חמדה בלענו את יציריהם באותם הלילות ב"בנין", שכתליו לא ידעו עדיין טיח והעליה לחזריו היתה על גבי קרשים, עששית מאירה את האפלולית ואנו רבוצים על האיציבה הארוכה, ואתה קורא באזינו מה ש'

על נתן אלתרמן ז"ל *

יעקב הורוביץ

יחד: אביגדור המאירי, ויהודה קחני, וימבהל לי חיים וארוכים אורי צבי גרינברג, שנישאר חצנו מ' עפרות הנציצים של אירופה, כדי להודרך בהרריה הקחדים אך הברוכים של ירושלים, וכמובן יסעורי החלוציות המגשימה אברהם שלונסקי, יצחק למדן ואחרים.

משוררים כה שונים זה מזה, ובסל זאת מאחר דים מבחינה אחת, הרי כולם כאחד שאבו מעצם החיים המתחדשים סאן; לא רק מחויייתם, אלא גם מדרך ההתבטאות העברית של בני דורם — בלי לוותר על הזיקה המורשת לספרות הכתובה מ' דורי דורות ועל מטבעות-לשון מסורתיים.

אולם השפעת הגומש של אידיש המדוברת, התפילות העבריות שנאמרו בלשון הנפלאה הפר' רצת ישר מן הלב, ברק ההווי הגויי והדחה והמושך סאחד, התקוות המשיחיות הינקות עם חלב האם ורשרוש כנפי הגאולה המחשית — כל אלה העלו את שירת הימים ההם לשיאים גבוהים, ואף גבר' הים מאד, אף נתנו דחיפה לגיבוש ניבים חדשים,

עומד אני לפניכם כדי לומר — על דעת כל שוחרי שירה ומעריציה — דברים של בכי מר על מות חבר ורעי, המשורר, שמצא את המפתחות הנאותים ללב העם וקודם כל הנזוער — נתן אל-תרמן ז"ל.

ואך לא רק משורר משכמו ומעלה מת עלינו; יחד אתו הלכה לעולמה תקופה שלמה, שסימנה שיר וקרבן, חירות טובה והזדעקות להגל, דברי קות סאמתי-הבנין ואמונה בלתי מעורערת בצדקת הים החברתי שלנו, זוהי התקופה האחר-חלוצית ש' יש ומכתירים אותה, בשם תקופת הפלמ"ח.

התקופה החלוצית מיד ואחר גמר מלחמת ה' עולם הראשונה, פרצה עם הלהבות שדחרו אז ב' אירופה כולה. מזרח ומערב יחדיו חבקו זרועות, ותקוות לכינון עתיד טוב יותר היו נחלת הנוער התוסס בכל אתר ואתר, ואצלנו שרו אז את מזמורי הדרור-שבאופק, איש איש במיתרי כנורו המ' דברי אזכרה שנאמרו במועדון "מלוא" בכ"ו אדר ב' תש"ל

בו, ואלא יחד אותו הלכה לעולמה תקופה מפלאת. מתברר, שהנה נסתלקו הרבה גילויים שהוא קבוע להם הרבה הלכיהו ואף התיחסויות שהוא קבוע להם כיוון. שינוי מהותי חל במערכות חינה, לשון אחרת, מושגים אחרים, שאיפות ואחרות של היחיד, ואי פילן מנהגים ואחרים לא רק בזירה הציבורית, אלא אף בין אדם לחברו.

הבה נקווה, שאף על פי כן, המורשה הרחבת של נתן אלתרמן, הטובדור ברוך האלוהים, הי מפליא לקסום שמחות ושבלי, המקהיל ואחים כדי לומר לפנייהם זמר שופע מלבבו, כרוז מושבע של שיקק החיים, משוען הנחשלים, אבי משמרות הפיר טנים הצעירים, המאמין הגדול במחר טוב אשר מוכרח לבוא — לא יישכח מהלבבות לאורך ימים!

אלתרמן כמשורר מדיני

● אברהם וולפנון

המלחמה — לבין אי — השקט הנפשי המלווה את ניי צוליי-השואה:

„עיר פולנית.

ירח רם.

וכתמיד — עננים בשיט.

כבוא לילה שוכך זה הילד אברם

על אבני מדרגות הכית.”

(„הטור השביעי”, עמ' 14)

הילד אברם, שאיבד את מעט השלווה הנפשית הדי רוסה לשינה רגילה, בבית — הוא שריד לדור של ילדים, שגש בכל תלאת-הגורל של ההיסטוריה היהודית בתקופתנו. באירוניה מרה, ביקורתית וכמעט-מיוא-דת, הופך כאן אלתרמן את הביטוי החיובי „אתה בחר-תנו” לביטוי בעל משמעות שלילית, מבחינת גורלו העצוב של עמ-ישראל והסבל הנורא של צעירי-בניו:

„בככות ילדינו בצל גרדומים

את חמת העולם לא שמענו.

כי אתה בחרתנו מכל העמים,

אהבת אותנו ורצית בנו.

כי אתה בחרתנו מכל העמים,

מנורוגים, מצ'כים, מכרטיים.

ובצעוד ילדינו אלי גרדומים,

ילדים יהודים, ילדים חכמים,

הם יודעים כי דמם לא נחשב בדמים —

הם קוראים רק לאם: אל תביטי!”

(„הטור השביעי”, עמ' 9)

דומה, שבכל תיאורי-השואה, אין כשני שירים פור-ליטיים אלה של נתן אלתרמן ז"ל (ואין הם יחידים, בנושא זה, אצלו) כדי לבטא בשורות ספורות את אופיה המיוחד, המזועזע, של הטראגדיה היהודית בי-דורנו.

ב.

הזדהותו של נתן אלתרמן ז"ל עם זכותנו על ארץ-ישראל אינה תופעה מדינית חדשה, שהתעוררה באון לאחר מלחמת-ישש - הימים: בימים של טרם-מדינה, טען אלתרמן (בשיריו הפוליטיים) לזכותנו על ארץ-ישראל, באותו להט שטען זאת בשלוש השנים הר-אחרונות. בתשובה לגילויידעת ערבי-לאומני כי „פלש-תינה היא ארץ ערבית ואין לזרים כל חלק בה” משיב אלתרמן באירוניה מושחתת, מיתממת, המקבלת, כבי-כול, את הטענה הערבי הקיצוני, ומשנה את ההיסטוריה בהתאם לרצון הפוליטי הזה.

„נוצצים כוכבי - ליל כמצמץ

והורעים את אורם הרעוד

על העיר השוקמת אליקורם

שחנה בה המלך דאוד.

ומשם הם צופים ורואים

את העיר אל הליל ממהק.

עיר קברו של האב איברהים

איברהים שהוליד את איסחק...

לילה צה, ברמזה אוורירית

הלוחם לעצם קיומה, הרואה לפניו את המוות אך הדבק בחיים בכל מאודו. והוא המתבטא בכל דפוסיו הספרותיים; בשיר הלירי, בבלדה, בפזמון, במחזה ובמאמר העממי, המובן לכל בר - לבב, המלמד את הרבים, המקרב את הלבבות, המסופר ליושרים במעגל, המזמר בשבת ואחים — הוא הקו האלתרמני המיוחד. ולאחר שקם והדגים בשוער בת רבים: הנה כך ואפשר לשיר אצלנו, מה קל היה אחריו לרבים ואחרים, ולא רק לכותבי „שירה פשוטה”, אלא אף למחברי „פרוזה מדוברת”. עד פשוט הפשטנים האחרונים, אשר הגיעונו עד הלום.

אכן, כפי שאמרתי בפתיחת הדברים, לא רק משורר גלוי עינים, חכם - לב ומפליא נגן מת עלי-

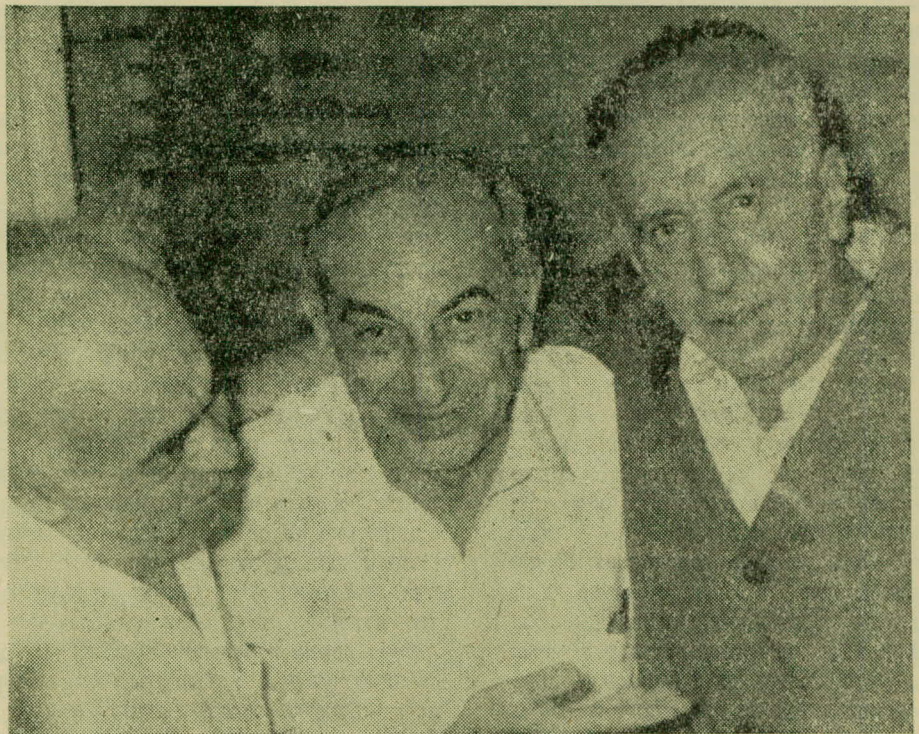
א.

נתן אלתרמן ז"ל ראה במציאות המדינית תחום חיוני ומרכזי, שאין תודעתו יכולה להסתגר מפניו. לא רק פעילותו האישית, בעיקר הפובליציסטית, אלא גם כשרונו הפיוטי הושקעו בתגובות מדיניות אקטואליות. בזכות כשרונו המובהק, ובזכות זווית-הראיה ההיסטורית והפילוסופית - חברתית, שממנה השקיף אל הפוליטיקה — נותרו שיריו הפוליטיים כעדות היסטורית נאה וממנה למאבקן של דור-השואה - והתקומה היהודי בימינו. שורותיו מביעות בחרון קולע, ומדיפעם באירוניה הר-אלתרמנית הטיפוסית, מציאות (וגם ביקורת-המציאות) שתיאורים היסטוריים ארוכים, הכתובים בדקדקנות מחקר רית מפורטת, אינם יכולים להביע: אלתרמן היטיב להדי-גיש את הכעיות ואת האווירה המלווה אותן גם יחד.

העלאתו של האינדיבידואלי לדרגה של סמל, של אבי-טיפוס — זהו סגולתו המיוחדת של השיר הפוליטי של אלתרמן. קשה לתאר כיום את הזרעזעותו של הר-יישוב היהודי בארץ משנתגלתה לעיניו כל אימתה של השואה היהודית באירופה. אלתרמן נאחו בדמותו של ילד יהודי אחד — וכותב „על הילד אברם” — בהיותו ישן על מדרגות ביתו בפולין, כתום המלחמה, מפחד לשכב במיטתו — כשהוא מבלוט במחיקולמוס-אחד את הניגוד בין חייה-השלווה-היהודית שחזרו לפולין אחרי

לעיצוב אופני התבטאות מיוחדים, לחישול לשון עברית ועשירה, גמישה, מתנגנת להפליא. אך התקופה ההיא על נהיותיה ונפלאותיה, פרי-פוריה והתלהבויותיה, יחד עם קריאות הזרור ש-לה — עברה, והנה כמו ביק-לילה נתבקעה מביצת ההווי שלנו תקופה חדשה, תקופה, בסימן הותך והר-משמעי — מלחמה ערוכה לעצם קיומנו. אכן, תקופה של העזה גדולה, של מאבק דמים הכרחי לחיים או למוות, של לית ברירה — תקופה ועל-מדקרוותיה המסאיבות כל כך, אך גם על הישגיה העצומים, הנמשכת עד היום הזה. היא ותקופתו של אלתרמן.

איש ריעים הוא בן תקופה כזאת. הרי מן ההכרח הוא ללכד את השורות, האגפים, המערכות, כמעט בלתי אפשרי הוא להשאיר בוחד אך לעצמו. עתה כולם ואחים, ואחים לנשק ולחיים, ואחים לתק-וה ולמוות. ואמנם איש ריעים להתרחש היה אל-תרמן. מצאת אותו בכל מקום שבו נתכנסו חב-רים טובים, ולוא גם חברים אך לרגע, בדירות של שומרי הגחלת, בבתי הקפה של ראשי האסור-פות, במחנות של דורכי הקשתות, בכל המקומות הללו נשפך יין רב, הלבבות ריננו יחדיו, קול-זמרתו של אלתרמן נשמע ברמה, ואלת הגורל הר-קדמונית שקשקה מעל לראשים במגיני מלחמה גדולים, חוגים רבים היו, שבזה אחר זה קסם בהם אלתרמן, האשף החברותי המבריק בשנינות מימ-רותיו, הכובש לבבות בפקחותו הקורנת, המשמיע את פזמוניו הנפלאים, שיש ונדרמה היה כי הם הנוסכים בנו סס-חיים, כי מכוחם אנו מצליחים להתחזק מעמד, מכוחם מחזיקה מעמד כל הארץ. הנותר של אותם הימים, והאולי ואפשר אפילו להר-חיב ולומר: העם של אותם ימים גורליים, מצא ל-שמחתו הגואה, כי צמח לו פה מבחור, המזמר בר-מלים פשוטות אך ברוחות מאד מה שחבוי בלבו פנימה. אין כאן מקום להיסוסים ולפקפוקים, אין נפש מפליגה ביסורים, אין גם רמזי רזים נס-תרים; לעומת זה יש בטחון, יש ואמירה חזקה, הגם שאינה מתעלמת מן המאיים, ויש כוח אמנה-בהווה המתקדם וביום המחר, וכל זה כאילו לקוח מהווי העם החי סביבנו — ועיקרו אצל אלתרמן גילאיו המחפרים נפשותיהם — כאילו שאול מ-גנוי הגיו, השגותיו והרגשותיו של העם הזה. בר-לכתו בעקבות משוררי החלוציות הדגולים, הגיע אלתרמן לשליחות-ציבור תדשה, היה לפה לעמו

מימין לשמאל: נתן אלתרמן ז"ל, יעקב הורוביץ ואברהם שלונסקי